

Kiszely István

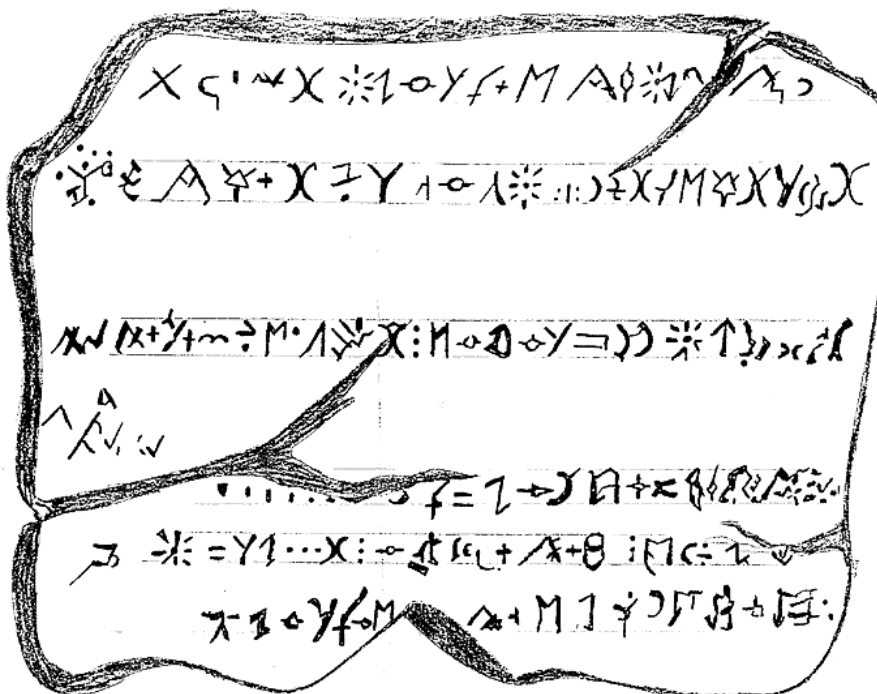
KŐBE VÉSETT ÉS FÁBA ÍRT TÖRTÉNELEM

A magyarság ősi írása: az un. "rovásírás"

A magyarság egy olyan szétesett Európába érkezett, amelyben csak a görögöknek, a rómaiaknak (és az etruszkoknak) volt írása. *Őseink a Kárpát-medencébe minden európai írásrendszertől különböző olyan sajátos írásrendszert hoztak be, amellyel ma is 2600 éves belső-ázsiai szövegeket el tudunk olvasni.* Az 58 nyelvet beszélő *Mezzofanti bíboros* (1774-1849) Frankl Ágoston cseh nyelvésznek írta 1836-ban: „A magyarok maguk sem tudják, hogy nyelvük milyen kincset rejt magában”. *Sir John Bowring* (1792-1872) az 1838-ban megjelent *Life and Works I.* kötetében pedig így emlékezik meg nyelvünkről: „A magyar nyelv egyetlen darabból álló terméskő, melyen az idő viharai karcolást sem ejtettek... a magyar nyelv eredetisége csodálatos”.

Az ősi magyar írás eredetéről sok nézet alakult ki; egyik sem meggyőző. A türkök írása a

szászánida pehlevi írással van legközelebbi rokonságban (Thomsen, Németh Gyula), amely feltehetően szogd közvetítéssel jutott el a türkökhöz. Vannak (Györffy Dezső), akik írásunkat a mínosi írásból, mások (Campbell, Bakay Kornél) viszont a sumer és az egyiptomi képírásból vezetik le mondván, hogy a fóníciaiak az egyiptomi képírásból elsősorban a mássalhangzós csoportjelekből fejlesztették ki a rovásírást, az első betűírást. *Akármelyik kultúrterületről származtatjuk is a magyar írásbeliséget, kapcsolatai nem az Urál-vidékére, hanem az ókori magaskultúrák világába vezetnek.* Az óshorezmi és „az ősi magyar írás” jeleinek nagyszámú egyezése arról tanúskodik, hogy a magyar írás jelkészlete már a Kr. előtti második évezredben „összeállt”.

A tászoktetői rovásfelirat

Őseink írásának első anyaga feltehetően a fa volt, íróeszköze pedig a véső vagy valamilyen éles szerszám lehetett, mellyel a fába vésték, rótták írásukat. Nyilvánvaló – ahogyan erről a kínai év-

könyvek is megemlékeznek – a hunok lággy anyagra is írtak, ezek azonban csak elenyésző mennyiségben maradtak meg. *Mivel a rovás nehéz mesterség volt ezért törekedtek a rövidítésekre, hogy*

kevés jellel sok jelentést fejezhessenek ki. A rovó rövidítéseit a magyar nyelv törvényeihez igazította, afféle „gyorsírási” rendszerrel dolgozott. Ősi írásunkban minden hangra – szótagra – önálló jellel használtak, ezért nyelvünket csak ősi rovásírásunkkal lehet leírni, kifejezni és gyerekeinket csak ennek szellemében lehet a magyar írást és olvasást ma is tanítani. (Ma azért van annyi dyslexiás gyermek, mert az „angolszász” módszerrel akarják a fiatalokat magyar nyelvre tanítani.) Amikor a magyarság áttért a latin betűs írásra, a latinban 13 hangunkra (dzs, stb.) nem volt jel, ezért olyan nyelvezet jött létre, amelyet a magyar ember sohasem beszélt. Mivel jelentősebb rovásfelirataink először Erdély területéről kerültek elő (Tászkotető, Énlaka stb.), ezért ezt az írást tévesen „székely-magyar” rovásírásnak nevezték, holott ez az írás sem a székelyekhez nem köthető, sem pedig rovásírás nem volt.

Az ősi magyar írás kutatása

Krónikásaink hagyománya írásunkat „hun” vagy „szkíta” írás néven emlegetik. *Kézai Simon*nál a XIII. században „a székelyek betűiről” olvassunk. *Kálti Márk*, majd a *Bécsi Krónika* a XIV. században azt írja, hogy „a székelyek, akik a szkíta betűket még nem felejtették el, nem papírra írnak, hanem pálcákra rónak, kevés jellel sok értelmet fejeznek ki”. *Bonfini*nél ezt olvassuk: „a székelyeknek szkítiai betűik vannak”, *Székely István* pedig 1559-ben arról tudósít, hogy „a székelyek hunniabeli módra székely betűkkel élnek mind e napiglan”.

A sors mostohán bánt rovás emlékeinkkel, hisz Magyarország éghajlata és talajviszonyai nem konzerválják a fát és azon lágy anyagokat, amelyre annak idején írtak. A természeti erők pusztító hatását még hatványozta a szándékolt megsemmisítés akár vallási, akár politikai okból. Az ősi magyar írás a katolikus egyház szemében „tiltott írásnak” számított. Szent István törvényei között olvassuk: „A régi magyar betűk és vésetek, a jobbról balra való pogány írás megszüntetődjék és helyébe latin betűk használtassanak... A beadott iratok és vésetek tűzzel-vassal pusztítottassanak el, hogy ezek kiirtásával a pogány vallásra emlékezés, visszavágyódás megszüntetődjék”. (A „pogány írással írt” imakönyvek elégetése bizonyí-

téka annak, hogy az ősi magyar írással nemcsak véstek, hanem írtak is). Hogy az ősi magyar írás a tiltások ellenére továbbra is használatban volt, arra bizonyíték Mátyás király 1478-as évi ediktumának 5. cikkelye, amelyben a király megparancsolja, hogy „a falusi bírák kötelesek minden vármegyében a rovásnyelveket lajstromokban a megye elé terjeszteni”.

Telegdi János 1598-ban a „Rudimenta, a hunok régi nyelvének elemei rövid kérdésekben és feleletekben összefoglalva” című munkájában összefoglalja ugyan az ősi magyar írás szabályait, de rövidítéseket és magánhangzós vonzatokat (ligatúrákat) nem használt, viszont azelőtt soha nem létezett magánhangzókat gyártott és az amúgy hasznosnak vélt munkájával „tönkretette” az ősi magyar írás szellemét. *Bél Mátyás* 1718-ban még bátran ír a „hun-szkíta” írásról, a monarchia kancelláriája által irányított *Hunfalvy Pál* pedig már „koholmányoknak” minősíti az előkerült rovás emlékeket. *Nagy Géza* 1890-ben „türk írásnak” nevezi ősi írásunkat, *Fischer Károly Antal* pedig a századfordulón a Tászkotető-i hosszú rovás emléket, – amelyet a románok eltüntettek – „hunmagyar” írásnak titulálja. Ettől kezdve kétfelé vált az ősi magyar íráskutatás: a monarchiát, majd a bolsevik ideológiát kiszolgálók előbb elhallgattatni próbálták az ősi írásunkkal foglalkozókat, majd annak jelentőségét lekicsinyelték, hiszen ez azt jelentette a magyarok számára, hogy ősünk magas kultúrával érkeztek Európába. A monarchiát kiszolgálók ideológiáját az „akadémikusok” vették át; *Róna-Tas András* szerint az ősi magyar írás eredete tisztázatlan, szerinte az a sémi írás családdal mutat rokonságot. *Sándor Klára* pedig az ősi magyar írást még kutatásra méltónak sem tartja. Erről írja *Bakay Kornél*: „Amikor a Kárpát-medencében és főleg Erdély területén egymás után kerülnek elő rovásírásos nyelv emlékeink, az akadémikusok kiderítették, hogy csupán a türk rovásírás átvételéről van szó, ősi írásunk nem is volt”. A magyarok viszont gyűjtötték, elolvasták és publikálták a rovás emlékeket. *Püspöki Nagy Péter* írja, hogy „a magyar nemzeti írás esetében olyan írásrendszerrel van dolgunk, melynek 24-27 betűje önálló alkotás”. Egyre több munka jelent meg *Németh Gyula*, *Ferenczi Géza*, *Vékony Gábor*, *Forrai Sándor* és *Varga Géza* tollából. *Sebestyén Gyulánál* olvassuk: „Az, amit a feledés és

ROVÁSÍRÁS TÖRTÉNET

a bizonytalanság ködéből kibontakozó magyar rovásírás most az egyetemes írástörténetnek nyújt, az epigráfia legnagyobb csodái közé tartozik. Nemzetünk a művelt emberiség legértékesebb ókori örökségének részese volt, és élni is tudott vele”.

Rovás emlékek a magyarok őshazájából és átmeneti szállásaik területéről

– A hunok rovás emlékei. A belső-ázsiai hun írás-maradványok a Bajkál-tó és a Léna-folyó vidékéről, a Jenyiszeji vidékéről, a Mongol Köztársaság területéről, az Altaj-hegység vidékéről,

Kelet-Turkesztánból (beleértve Dunhuangot is), Kirgízia-Kazakisztán területéről valamint Fergana, az Alaj-hegység és Észak-Toharisztán vidékéről került elő. Hogy az európai hunok ismerték az írást, arról *Priszkosz* rhétor tudósít, aki említi Attila leveleit és azt, hogy megbízottjaik is feljegyzett lajstromokból olvasták fel a rómaiakhoz szökött hunok neveit. A VI. században élt *Ménander Protektor*tól megtudjuk, hogy a bizánci császár a türk követektől szkíta írással írt levelet kapott, amelyet tolmácsok segítségével olvasott el („miután a király [Jusztinosz császár] a tolmácsok segítségével a szkíta írást elolvasta, szívesen bocsátá maga elé a követséget”).

Hunok írásjelei, amelyeken szállásterületük határát, a víz- és a legelő használati jogát rögzítik (Tovuudorzsin Szandzsmitov, Ulánbátor 1995.)

Az első belső-ázsiai rovás emlék *Hszincsiang*-ból, a Góbi-sivatag peremvidékéről került elő a Kr. előtti 2000. évben, a Hszia kínai dinasztia idejéből két un. kerekasztal sírból. A sírokban európai szőke hajú emberek feküdtek varrt nad-

rágban, tehénbőr saruval és nemezsapkával. A fátáblákon található – még publikálatlan – írás a kínai szakemberek szerint „tielő, illetve hun” jellegű. *Abagántól* 8 km-re tetőcserepeken kerültek elő hun feliratok a Kr. előtti 100 körüli időből. A

Nojon Uula-i Dzsuraamt-völgyből; csi-festéses csészek alján voltak hun rovásfeliratok. *Csoibalszan* *aimag* területén levő *Baruun Döröö* helység hun várából szintén tetőcserepeken voltak hun rovásfeliratok. A mongol *Natcogdorju Sh.* Mongólia különböző területeiről előkerült írások alapján 13 olyan hsziungu írásjelet közöl, amelyek azonosak a magyar írásjelekkel.

Az ősi magyar íráshoz igen közel álló írás- emlékek a Hun Birodalom *Altaj-vidéki* központjából származnak: az *Uruzgan* közeléből előkerült írásos kövön a „jabuga” (jobbágy?) szó olvasható; a baktriai *Tocsi-völgyi* sírfeliratok ligatúrái olyanok, amilyenek a Kárpát-medencében is előfordulnak. *Kizil* mellett egy manicheus falfestményen puha ecsettel ősi türk írásos szöveg olvasható. A már említett mongóliai *Nojon Uulából* (Noin Ulából) folyamatosan sok írásmaradvány került elő.

– A „szkíta-magyar” rovásírás. A Kr. előtti V-III. századból *Alma-Atától* 45 km-nyire a Tien-san lejtőinél Isszik területéről 45 halomsír került elő. Az egyik sírban egy szaka (szkíta) harcost találtak, akinek süvegét, csizmáját állatábrázolásos aranylemezek borították. Az egyik ezüstcsészén 26 jelet tartalmazó szöveg került elő, amelyet a szakemberek olyan „hun írásnak” határoztak, amelyben 14 türk jel is előfordul. A jelek közül 7 a nagyszentmiklósi kincsen is megtalálható. A szkíta-magyar rovásíráshoz tartozó minden bizonynyal a Kárpát-medencében készült balta került elő az itáliai *campagnai* mezőn. Ehhez hasonló leletet találtak *Radocsányban* is.

– Az „ötörök” (türk) írásrendszer kialakulása a Kr. előtti VIII-VII. századig vezethető vissza. A Kr. utáni VI. századi Kínai Évkönyvek biznysága szerint „a türkök szerződés végett fára véstek jeleket”; ez azt jelenti, hogy a türköknek a kínaiakéhoz hasonló írásuk nem volt, a kínai források „türk és hun írástechnikáról” árulkodnak. Az eddig ismert belső-ázsiai rovásírásos emlékek száma ma már 250 fölötti. Az ismert és megfejtett türk rovásírások zöme a VI-VIII. századok közötti időre datálható. Mongólia területéről már hosszabb papír- vagy bőr alapra festett szövegek is származnak.

A *Horezm* területén levő *Koy-Krylgan-Kala-i* palotaromok területéről cserépedényeken olyan mássalhangzós szöveg olvasható, amelyen a ma-

gyar „hombár”-szó is szerepel. 658-753 közötti időből *Top-Kalából* származik halotti hamvvederen talált írás, amelyen többek között a „kangar” és a „szabir” szavak olvashatók ki. Az Altaj-Szaján vidéken a legismertebb írás-maradványok *Szulek* és *Morosova* városok közeléből kerültek ki; ezeket többen „szkíta” rovás emlékeknek tartják. Egyik nyilazó vadász- és szarvasjelenet szövegének magyar megfejtése Szabó Árpád olvasatában: „Ő visz, űz, jó e nyilad, sok tinó nyilazz. Sivítson friss íj, itt is”. Sok rovásszöveggel teleírt „szarvasos kő” került elő az V. századból a karaszuki és a tagáji kultúra területéről. Ezek a feliratok már minden lényeges jegyükben azonosak a magyarországi írás emlékekkel. Az Altaj-vidéki *Uibatból* és *Tsirkovból* származó köveken a „tengri”, a „gyöngy”, a „teremtő”, az „ég”, a „kurgán”, a „tárkány” szavak és a méltóságnevek („sád”, „tarkány”, „tardos”, „tegin”) olvashatók. Az *Ihe hösütüi* feliratok tartalmilag egészítik ki *Tonjukuk*, *Köl tegin* és *Bilge kagán* igen hosszú szövegű emléktábláit. A Türk Kánság idejéből Mongólia területéről igen sok íráslelőhelyünk van, pl. *Köli csor*, *Ong*, *Tajhir*, *Tez*, *Terh*, *Ömnö Gobi*, *Arhangaj*, *Bulgan*, *Hovd*, *Bat sirét*, *Gobi Altaj*, *Bajan Hongur*, *Arhangaj* stb. A *Szine uszui* ujjur rovásfeliratban ott találjuk a kazár nevet „qasar” formában. Ulánbátor közelében levő *Bugat* város közeléből táncoló alakok festménye mellett ősi írásszövegek kerültek elő; különösen hosszú írásos szöveg származik a *Tajhír-szikla* oldaláról. Az Ar-Arkasu-hegység egyik völgyében levő *Szudzsi-dombról* ujjur írás származik, ahol már a tamgák (összevont családjegyek) is megjelennek. Mongóliában 1995-ben a rovás emlékekről összefoglaló munka jelent meg *Tovuudordzsín Szandzsziatív tollából; a mongóliai írásjelek és a magyar írásjelek között 13 ugyanazon formában jelenik meg.*

A türk rovásfeliratok legnagyobbikát az *orhoni feliratok* alkotják. A keleti türkök 630-ban *Elteris kagán* és kormányzója *Tonjukuk* vezetésével felszabadultak a kínai uralom alól. *Elteris* 691-ben bekövetkezett halála után, fia *Bilge kagán* uralkodott, kinek fő támasza öccse, *Kül tegin* volt. *Tonjukuk* halála után 720 táján állították *Tonjukuk* emlékoszlopát az *Orhon* mellékfolyója, a *Tola* partján; *Kül tegin* 731-ben és *Bilge kagán* 734-ben bekövetkezett halála után pedig a két 2,5 méter magas emlékoszlopot ugyanott emeltek.

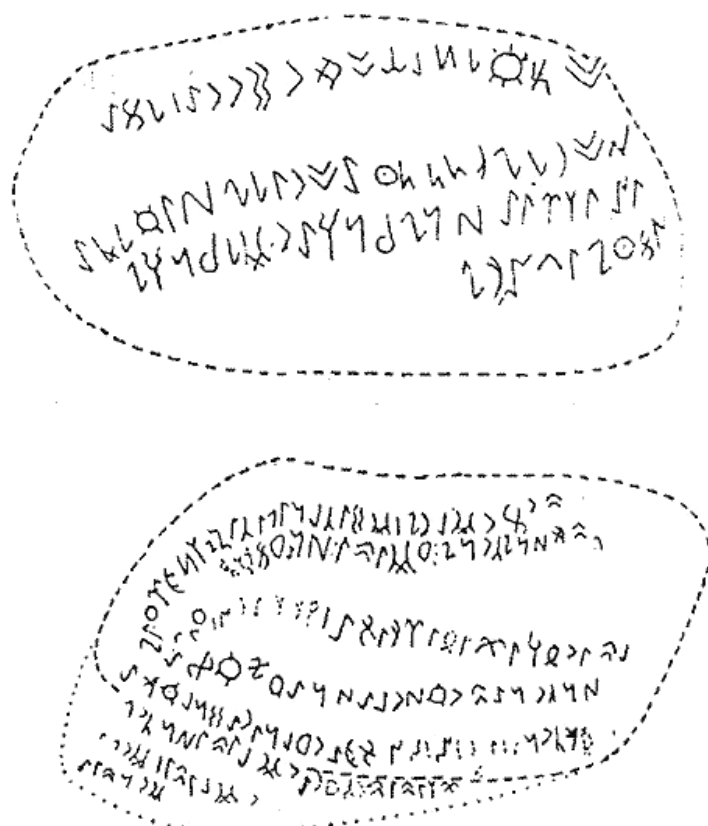
ROVÁSÍRÁS TÖRTÉNET

Mindhárom emlékoszlop négy falát felírat borítja; Tonjukukén csak türk rovásírás, Kül tegin és Bilge kagán emlékoszlopának az egyik oldalán kínai felírat is olvasható ugyanazzal a szöveggel, amely a többi oldalon török nyelvű írással van felvésve. E 38 betűs rovásírás fejlett rendszerről tanúskodik.

V-VI. századból származó fára, bőrre és papírra rótt tohár, szogd és ótörök feliratokat Stein Aurél talált *Hotanban* és *Dunhuangban*. Egyik igen értékes darab az a türk írással írt könyv, amely Belső-Ázsia hitvilágával foglalkozik – ezek a leletek is bizonyítják, hogy a törköknek „írása” és nem „rovásírása” volt. A Kínai Évkönyvek 20 szien-pi nyelven írt könyvnek emlékét őrzik. Ugyancsak kínai feljegyzésekből tudjuk, hogy T'o-po türk kagán 572-ben követei útján buddhista szent könyveket kért a kínai C'i császártól, amelyeket le is fordítottak a „türkök nyelvére”. Ezt bizonyítja az Aranyszájú Szent János is aki leírja, hogy „a szkíták (a hunok) lefordították a Szentírást saját nyelvükre”.

– *Levédia és Eteköz rovásos emlékei*. Az elmúlt évtizedekben nagy mértékben megsaporodtak a kelet-európai „ősi magyar jellegű írást” tartalmazó régészeti leletek, amelyeknek segítségé-

vel térben és időben össze tudjuk kapcsolni a belső-ázsiai és a Kárpát-medencei írásleleteket. Nagy részük nincs még tudományosan publikálva. A – többnyire orosz – szerző e feliratokat „kazár”, „besenyő”, „szabír” vagy „protobolgár” írásoknak határozza. A Kaukázus északi lejtőinél levő *Karacsajevszk-i* írás átmenetet képez a belső-ázsiai és a magyar szövegek között. „Szabir” munkának tekinthető a *Talasz-völgyi* négy oldalán teleírt rovásbot. Az Eliszta várostól 15 kilométerre levő *Ermen Tolga* helységből marhakoponyán találtak írásjegyeket. *Szmolenszkből* kazár írásnak határozott gránittömbök kerültek elő. A *Szarkel-i* kazár erődtmény tégláiba már rövidítéses szöveget karcoltak bele. A Don völgyében levő *Novocserkaszból* két rovásfeliratos cserépkulacs származik; a rajta levő rovásjegyek megegyeznek a *Majackoje Gorogyiscéből* (a majaki erődből) származó krétatömbbe vésett 30 írásjellel. Rovás-szövegek származnak a *Humara-i* várból téglákon és marhakoponyákon. A Don-vidék legjelentősebb rovás emléke *Dimitrijevszkből* származik, ahol az írást pálcikákra vésték fel. E területről M.I. Artamonov még sok „kazár” és „besenyő” rovás emléket gyűjtött össze.

Rovásfelírat a turkesztáni Talasz-völgyből

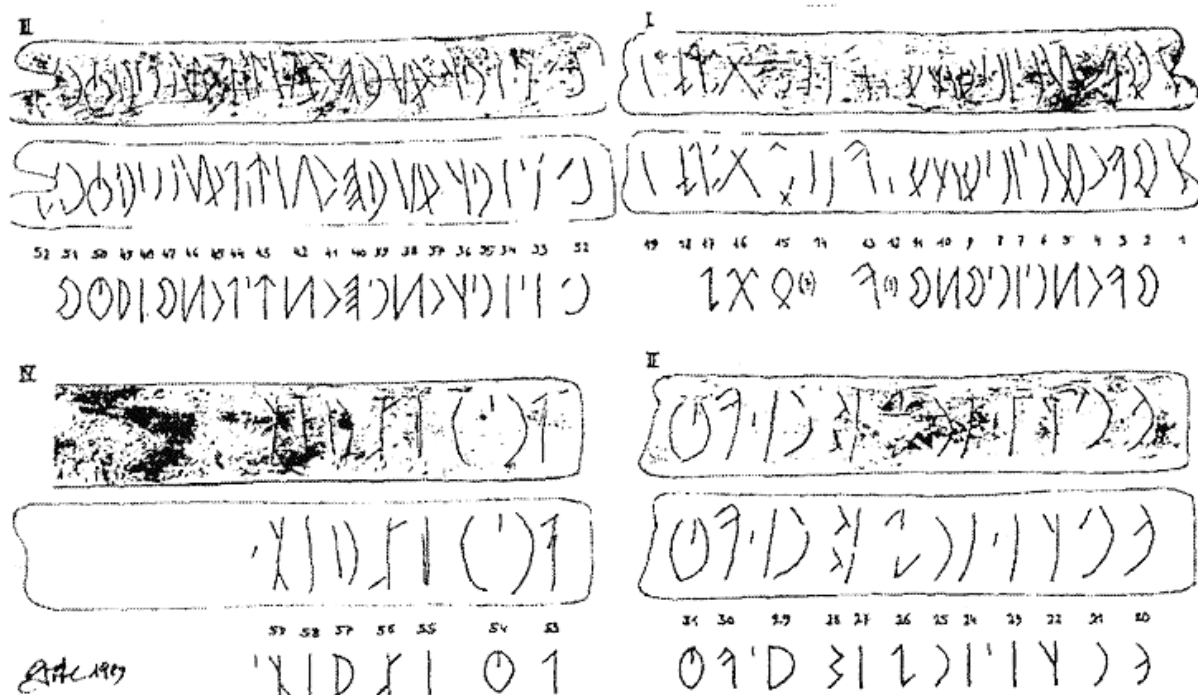
Rovásírás- emlékek a Kárpát-medencéből és szomszédságából

– *A Tatárlakai-i ősi írás.* Az erdélyi Tatárlakán 1961-ben N. Vlása kolozsvári régész hamuval telt gödör fenekén 26 agyagszobrocskát, két kőfigurát, egy tengeri kagylóból készített karperecet, két rajzos agyagtáblácskát és egy „képírásos” korongot talált. A mintegy 6500 éves korong helyi agyagból készült és a jelek bekarcolása után került kiégetésre. A korongot egy függőleges és egy vízszintes átló négy mezőre osztja, minden mezőben képek láthatók. A korong 4 képjele közül 6 az ősi magyar írás jeleivel megegyezik. Megemlíthető a Tatárlakától 20 kilométerre levő *Tordos*, ahol Torma Zsófia 1875-ben írásos agyagkorongocskákat és cserépdarabokat talált. A közel 4500 évesnek határozott leleteken ékírás jellegű képírásos és zömében lineáris, azaz vonal-írásos jelek találhatóak. Hasonló leletek kerültek elő Balkánról *Karanovóban*, *Sitovóban*, *Vincán* és *Gardiscinában*. A leletekkel több neves kutató foglalkozott; csak annyit sikerült megállapítani, hogy a karcolatok olyan őslakosságtól vagy ide került idegenektől származnak, akiknek krétai-mezopotámiai kapcsolataik voltak.

– *A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratai.* A Torontál megyei Nagyszentmiklóson 1799-ben Nákó Kristóf udvarán, az Aranka-patak partján veremásás közben Vuin Néra jobbagy-asszony 23 darab különböző formájú aranyedényt talált; a leletegyüttes egy férfi- és egy női fejedelmi készletből áll. Gazdagságáról „Attila kincsének” nevezték. Előbb kereskedők vásárolták meg, majd Ferenc császár parancsára Ausztria tette rá kezét. A VIII-IX. századnak – mások szerint V. századnak – határozott edények több, mint a felén – a „női készleten” – rovásfelirat van. A leleten háromféle rováslelék található; egy görög betűs görög nyelvű, egy görög betűs nem görög nyelvű és egy türk rovásírásos felirat. A feliratok megfejtésével sokan foglalkoztak; egyértelmű olvasatuk máig sincs. A hun, „ősmagyar” esetleg besenyő szövegben sok magyar szó is előfordul („anya”, „Isten”, „áldja”, „Ilona”, „kenéz”, „pecsenyég” stb.). *Forrai Sándor* szerint a 24 féle jelnek 68%-a „magyar”.

– *Hun és avar rováslelkek a Kárpát-medencében és környékén.* 1909-ben *Ladánybenén* III-V. századi szarmata-humak határozott sírból cserépedényeken égetés előtt belekarcolt belső-ázsiai írásjegyek kerültek elő. A *Szeged-Nagyszéksós-i* hun kincslelet csatján és szíjvégein ligatúrák belső-ázsiai írásjelek találhatóak. A Kárpát-medence környékéről hun- és avar korinak határozott rováslelkek a következők: a karinthiai *Gail-völgy-i* sziklákon, *Enns* vidékén cserépeken, *Oberflachban* ezüstkanálon, *Heidenheimben* avar szíjvégen, *Dobrudzsában* cserépeken, a romániai *Avarkapun* köcsögön, továbbá *Konstancából*, *Murfatlarból*, *Madarából*, *Aboba-Pliskából* és az ausztriai *Negauból* stb. Sajátos helyet foglal el rovásírásos emlékeink között a svájci *Val d’Anniviers*-ből – az Anniviardok völgyéből – származó rováslelkek. E svájci völgybe menekült hunok (vagy kalandozó magyar) elzárva környezetüktől szinte a máig megtartották kultúrájukat. Fischer Károly Antal 1896-ban Zürichben megjelent könyvében közli e völgy lakóinál máig élő családjegyeit (tamgáit), amelyek alkotó betűi azonosak az ősi magyar írás jegyeivel. Ezután egy forgatócsoport járt e völgyben Kiszely István vezetésével és egy 500 éves gerendára vésett rovás-szöveget örökített meg, amelyet Forrai Sándor, Laczkovics András, Szörényi Levente és Szabó Árpád fejtettek meg. A szövegben 22 rovásjegy szerepel, ezekből a ligatúrák (rövidítések) száma 8.

Avar kori rováslelkek közül jelentős a VII. századnak határozott *jánoshidai* és *alattányi* tűtartó, a *szentesi* csontlemez, és a *környei* íjlemez. A IX. századi *sopronkőhidai* sőtartón 3 és a *battonyai* avar gyűrűn 12 jel olvasható a következő megfejtéssel: „Dénes bég a kéb nép ura”. A közelmúltban nagy publicitást nyert az 1983-ban *Szarvason* talált VIII. századi avar tűtartó, amelyen 58 türk és „magyar” jel olvasható Vékony Gábor következő olvasatában: „Üngür démon ellen legyen itt ez a vas. E tű szúrja át a demont, tű, tű, aki a rosszat elvarrod. Aki elbontasz, egybeöltögetsz. Üngür démon, ne egyen meg engemet, üzd, emészd el őt Istenem!”. Ezen olvasatból az avarok magyar nyelvre nyert bizonyítást.

A sarvasi avar tücartó négyoldalas felirata és rekonstrukciója

– Kunnak határozott és más Árpád-kori – esetleg XIV. századi – rovás emlékek kerültek elő Kiskunkerekegyházáról, Deszkről, Esztergomból, Székesfehérvárról, Hódmezővásárhelyről és Mezőberényről.

– „Magyar” és úgynevezett „székely-magyar” írás-rovás emlékek. Régebben „székely” rovásírásról beszéltek, mert az emlékek nagyjából Erdély területéről kerültek elő, mára már az egész Kárpát-medencéből ismerünk ősi írásunkat bizonyító leleteket. A Kárpát-medence ma más országhoz tartozó népei irigylve a magyarság ősi kultúráját sok írás emléket megsemmisítettek (legyalulták a tászoktetői sziklafeliratot, szétverték a körmöcbányai relikviákat stb.).

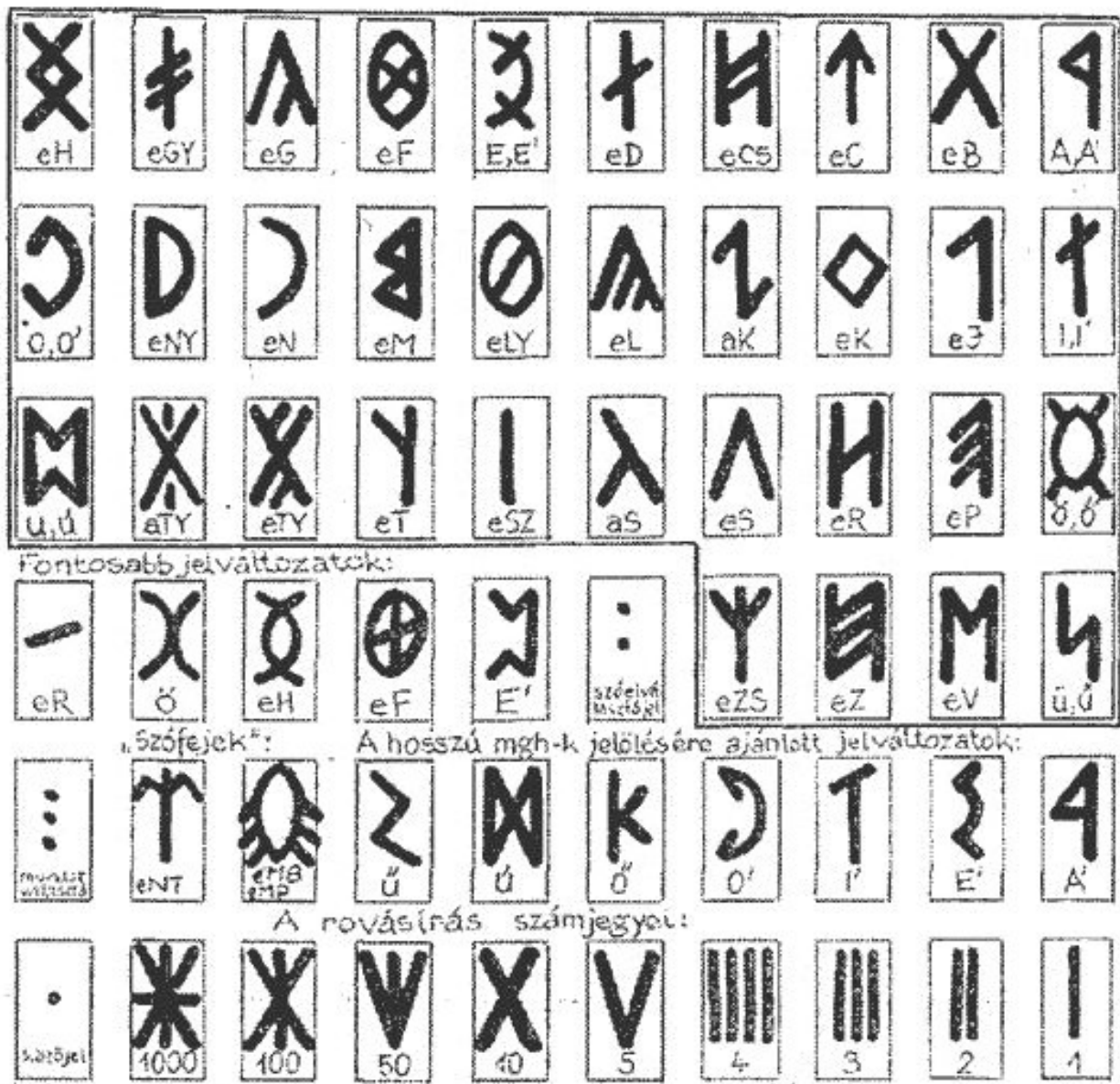
I. Epigráfiai (kőfeliratú vagy kővésetű és falra vésett) nyelv emlékeink a következő lelőhelyekről származnak: Bodrog-Alsóbútorból X. századi agyafúvóka származik „fúnák” olvasattal. Pécssett kőbe vésett címerpajzsot találtak 1232-ből rövidítéses rendszerben a következő olvasattal: „Aba szentjei vagyunk, aki Eszter, Anna, Erzsébet”. Vargyas község alszegi templom-maradványaiból származó keresztelődmedencén „Mihály” kezdetű, még meg nem fejtett hosszabb szöveg olvasható. 1370-ből származik egy kassai kő „Kassai Jakab” megfejtéssel. A pomázi Lugi-dűlőben „Szent Rókus” feliratos követ találtak. 1400-ra teszik a székelydályai templomban levő 9 méter hosszú és 9-22

cm magas hosszú feliratot. A Székelyderzs-i 1431-ből származó gótikus ablaknyílásban „Miklós kántor papatyá” szöveget olvashatjuk. A Hont megyei Felsőszemeréden az 1482-es évszám után az építő „Kürako János mester” nevét látjuk. Az erdélyi Homoródkarácsonfán egy XIII. század végi templom tornyán olvashatjuk: a „Homoródkarácsonfalviak mind ők, hun-székely írások” szöveget; ugyaninnen rótt betűs személynevet tartalmazó lőportartó szaru is került elő. A Küküllő megyei Bonyháról 1327-ből faragott felírással kő származik. A gelencei katolikus templom 1497-ből való felirata: „Pál pap”. A székelydályai 1400-as évek végére keltezett református templom 9 méter hosszú felíratának olvasata éppúgy folyamatban van, mint az aranyosszentmihályfalvi hosszú szöveg. 1501-ből Csíkszentmártonból másolatban maradt fenn a katolikus templomban talált szöveg: „Úrnak születéstől fogván írnak ezeröttszázegy esztendőbe Mátyás, János, Estyán Kovács csináltak Mátyásmester, Gergelymester csinálták”. A dálnoki református templomból 1526-ből származik két soros okkerfestéssel írt falszöveg. A kilyéni unitárius templomban vakolatba karcolt rovásjegyek láthatók. 1515-ben a Konstaninápolyba utazó magyar küldöttség egyik tagja, Székely Tamás az „Elcsi Hán” (Követek Szállása) istállójának egyik külső márványkövére háromsoros fontos történeti eseményt tartalmazó írást karcolt. A bereke-

resztúri református templom XVI. század falában három bevésett szöveg olvasható. A XVII. század végi *aranyosszentmihályi* református templomból is került elő ősi írás-maradvány. A *rugonfalvi* templom falába 1658-ban, az *erdőszentgyörgyi* templom tornyába az 1730-as években és a *csík-szentmihályi* templom falára 1797-ben véstek ősi betűinkkel szöveget. A Csík-megyei Ditrótól 12 kilométernyire 1500 méter tengerszint fölötti magasságban *Tászoktetőn* Kémenes Antal nyolc hosszú rovott szöveget mentett meg az utókornak.

II. *Paleográfia (az írások) sorába tartozó és más (fémbe karcolt, botra és falra festett) rovás- emlékek a Kárpát-medencéből.* Amíg az egyszerű

emberek továbbra is bicsakkal és vésővel a kezükben rótták-vésték a szövegeket, addig az értelmiségiek a tollat forgatva írták az ősi magyar írás, a „rovásírás” jegyeit. Ez utóbbi írások – mulékony anyaguk miatt – javarészt elvesztek. Az ősi írás Telegdi János Rudimentája (1598) után megváltozott, minden esetben leírták a magánhangzókat és a merev, zárt formájú írásjelek a könnyed íráshoz igazodva lendületesebbé, kalligrafikussá váltak. Az eredeti formák torzultak; a papír már nem kényszerítette az írókat arra, hogy kevés jeggyel sok értelmet fejezzen ki, ezért eltűntek a rövidítések és a vonzatok – a ligatúrák.

A Telegdi János (1598) féle székely-magyar rovásírás népszerűen használt betű- és számsora

*Homokmégy-Halom*ról X. századi csontborítású tegezszájon került elő rótt szöveg. *Szabadbattyánból* honfoglalás kori – vagy korábbi – bronz övecsaton a következő szöveg olvasható: „Szaboles s ők is avatják, jó lovon így”. A Kalocsa melletti *Halom* lelőhelyről származik egy honfoglaló csont tegezveret „kagánomnak” olvasattal. *Esztergomból* rovásírási pecsétgyűrű, a „Kaszás P.M.” szöveg olvasható. *Hódmezővásárhely-Kenyeresér dűlőből* rovásírási gyűrű származik „Idis nemes kisesek, adjik Isten” szöveggel. A XV. századi *Suki Benedek* kelyhén is rovásszöveg olvasható. *Luigi Fernando Marsigli* olasz gróf, hadmérnök 1690-ben egy botot talált, „melyről kiderült, hogy a székelyek névünnepeit tartalmazza rovott betűkkel írva”. Marsigli nyolc lapra lemásolta a botra négy sorban írt 150 cm hosszú és 3 cm átmérőjű bot összes betűjét a Bolognai Egyetemi Könyvtár számára, amely bot „a magyar rovásírás korának egyik legfejlettebb rövidítéses írása volt” (Forrai Sándor). A naptár kezdetének ideje az 1200-as évek vége, az 1300-as évek eleje, „a székelyeknek a keresztény hitre való térésének kezdete”. A naptáron az állandó ünnepek vannak feltüntetve. A kiírt jelek száma 671 jel, a kihagyott (rövidített) jeleké 243.

A morvaországi *Nikolsburg-i* (ma: Mikulovoi) könyvtár egyik 1483-as ősnymtatványának később kötött borítójának belső oldala őrizte meg azt a rovásírási ábécét, amelyet egy deszkalapról másoltak le. Az 1488-ra keltezett szöveg 35 egyszerű és 15 összetett jelet tartalmaz és azok fölött latin betűs átírásai láthatók. 1516-ból származik egy fa edzőedény rovásszöveggel; ezt az edényt a *Székelyudvarhelyi Múzeum* őrzi. Az Udvarhely megyei *Bögöz* község templomában egy 1481-1530 közötti időből származó freskó alatt „Atya Istin” szöveg olvasható. *Telegdi János* 1598-ban írta rovásírási tankönyvét, amelyre az összes későbbi tollal írt magyar rovásírási szövegek alapulnak. A kötetben olvassuk: „Székelyföldön a rovásírást még tanítják az iskolákban... *Egyedül ez az írás alkalmas a magyar nyelv lejegyzésére*”. *Szamosközi István* Rudolf császár ellen 1604-ben ironikus verset írt In Rudolfum Caesarem címmel, amelyben a korholó kifejezéseket ősi írásunkkal írta le, hogy az osztrákok ne tudják elolvasni. Ez az első rovásjegyekkel írt idegen nyelvű szöveg. *Szamosközi István* amúgy a firenzei *Maurenzia*

hercegi könyvtárban ősi belső-ázsiai rovásírásokat tanulmányozott.

Miskolczi Csulyák István 1609-ben rovásírási ábécét jegyzett le. *Komáromi Csipkés György* emlékkönyvében a következő ősi írási bejegyzést olvashatjuk: „Elég énnekem az Isten kegyelme, te ismérd meg magadat”. *Miskolczi Csulyák Gáspár* 1654-es szövege így olvasható: „Légy hú mindhalálig és teneked adom az életnek koronáját”. További ősi magyar írásemlékeink a *Gyulafehérvári Kollégium* sáfárjának rovásírási borjegyzése 1655-ből, az *Énlaka-i* unitárius templom kazettás mennyezetének felirata: „Egy az Isten. Georgius Musnai diakon 1668” szöveggel. *Kájoni János* 1673-ban gyűjtött betűsorainak szövege: „Isten dicsőíttessék mind örökké! Amen. Napról napra hirdettessék az ő neve. Amen”. Ismerjük *Szentiványi Dániel* rovásírási ábécéjét 1678-ból, a „*Magyar ábécét*” 1680-ból, a *kibédi* lőportartó szarú feliratát a XVII. századból, a *csejdi* református templom szemöldökfáján levő szöveget 1681-ből, a *szokolmai* fakupa szövegét a XVIII. század elejéről, a *makfalvai* rovásémléket 1624-ből, *Otrokcsi Fóris Ferenc* rovásírási 1693-ból, a *Kapossi Sámuel* rovás-ábécéjét 1700-ból, a *marosvásárhelyi* rovás-ábécét 1702-ből, *Bél Mátyás* rovásémlékeit 1715-ből, a *csíkrákosi* Bogát-kápolna jeleit 1716-ból, a *mezőkeresztesi* rovásírási emlékkövet 1730-ból, *Szentkirályi Sámuel* betűsorát 1730-ból, *Rettegi Iván* betűsorait 1740-ből, a *nagybányai*, a *tordai*, a *kecskeméti*, a *kiskunhalasi* rovásémlékeket, hiszen a Habsburg elnyomás idejében a magyarok saját írásukkal is magyarságuk ősiségét keresték és igazolták.

Az ősi magyar írás, a „magyar rovásírás” elsősorban mássalhangzós rövidítési rendszer révén egyedülálló szellemi kultúrkinccsünk. Írásunk belső-ázsiai eredetű; olyan nép írása, amelyet nemcsak a vezetők, de a köznép is használt. Ennek az írásnak a kialakulása, változása és terjedése a Kr. előtti VIII. századtól szinte a mai napig nyomon követhető. A 21 alapbetűjéből tizenhárom 2800 év alatt semmit sem változott; mai írásunkkal 2800 éves belső-ázsiai szövegeket el tudunk olvasni. *Fadrusz János* szobrász írta írásunkról 1902-ben: „A magyar rovás-írás ősi kultúránknak egy része, nemcsak emlék, de való eleven kincse a nemzetnek”.